

Original Article

An Analysis of the Distribution of Liability due to Fault in the Harmful Acts of Subsequent Lawyers with Intermediary from the Perspective of Iranian and French Law

Mehdi Taleghan Ghafari¹ , Hamid Abhari^{*2} , MohammadHossein TaghiPour Darzi Naqibi³

¹ PhD student in Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

³ Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

[10.22080/lps.2025.28923.1731](https://doi.org/10.22080/lps.2025.28923.1731)

Received:

July 4, 2024

Accepted:

February 9, 2025

Available online:

July 08, 2025

Keywords:

Sub-delegation in agency, intermediate agent, harmful acts, liability, negligence

Abstract

Despite the principle of relativity of contracts in delegation of power of attorney, the actions of lawyers with intermediary in fault presumption creates a liability that sometimes extends obligations to the surrounding area of the lawyers with intermediary. How to distribute liability caused by the harmful actions of the attorney-in-fact and those around the lawyers with intermediary, which stem from their fault, is a noteworthy question that the authors seek to answer in the upcoming research. Despite the Iranian law and the view of some Imamiye jurists who believe that the principle of relativity of contracts does not prevent the liability of subsequent lawyers with intermediary toward the main client, according to the nature of representation and the principle of relative effect of the contract in French law, the legal relationship between the lawyers with intermediary and the principal client is regulated in such a way that in case of a harmful act committed by the lawyers with intermediary, they are only held responsible toward the primary lawyer or the first lawyer. In this framework, the responsibility of compensating the principal client's damages caused by the harmful actions of the lawyer with intermediary will not be directly borne by the first lawyer, but rather by the mechanism of liability resulting from the action of the subordinate towards the predecessor. In these circumstances, the right to claim damages on the part of the principal lawyer against the subsequent attorneys is still valid. However, the authors, using a descriptive-analytical method, seek to know how to distribute the responsibility resulting from the fault in the harmful actions of subsequent lawyers with intermediary (in presumption of authorizing delegation of attorney's power to others) from the perspective of Iranian and French law.

*Corresponding Author: Hamid Abhari

Address: University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: Hamid.abhary@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The meaning of delegating power of attorney is that the lawyer has the authority to grant his power to a third party. Given that the term “delegating attorney power to another” refers to granting subrogation by a lawyer to another person to carry out the matter of representation, it can be said that delegating attorney power to another person is in its essence, the delegation of representation by the lawyer to another person. In this case it is very important to determine the legal status of the secondary lawyer and other subsequent lawyers and examine the consequences, especially in the presumption of imposing damages on the client. One of the fundamental issues in this context is whether the second lawyer is placed alongside the first lawyer or in length of it, which has a direct impact on determining the limits of each lawyer's liability towards the client. In the Iranian legal system, based on the analysis that the right to delegate power of attorney to another person is nothing more than a power of attorney with permission to assign his power of attorney, like primary representation, the secondary attorney ship is considered as a power of attorney in delegating authority of possession. Therefore, the actions of the second lawyer will be legitimized based on the same initial permission, and the effects of his legal actions will directly affect the principal client. From this point of view, delegating power of attorney is not outside the scope of appointing a deputy. By the way, in cases where a lawyer appoints a secondary lawyer within his authorities, the question arises whether the second lawyer is the representative of

the principal client or the representative of the first lawyer? The answer of this question plays a determinant role in ascertaining distribution of liability in fault presumption and incurring loss of client; Because different answers in the Iranian and French legal systems will have different legal effects. The main question of the present article is the legal status of a second lawyer in the presumption of delegating attorney power to another in the Iranian and French legal system, and the effects of this position in distribution of liability and compensation for damages of clients in case of fault by the second lawyer?

The necessity of this study is for different and sometimes ambiguous structures in the delegation of attorney's power and the resulting responsibilities have both in representation or in proceedings led to significant dissensions and the comparative study of this issue can clear the way for the judicial procedure and the legal system of the country in guaranteeing the rights of clients and organizing relations between lawyers. In the upcoming article, after explaining the lawyer's liability in the Iranian and French law, we will discuss about the scope of fault of the principal lawyer and lawyers with intermediary in the two aforementioned country and accordingly, we will examine the distribution of liability between the principal attorney and subsequent lawyers with intermediary in different presumptions of Iranian and French legal systems.

2. Methods

The study method of this research is descriptive-analytical, conducted by library tools.

3. Results

Regarding to the cases mentioned in the following study, the results indicate that from the Iranian law point of view, and in contrary to French law, delegating power of attorney to another leads to a contractual relationship between the second lawyer or subsequent lawyers and the principal client; Thus, from the French law standpoint, the second lawyer or subsequent lawyers are basically considered to be the lawyer of the previous lawyer, and the contractual relationship is only between these two; However, in the chain of attorneys in the Iranian law, secondary lawyers or lawyers with intermediary are generally considered to be the principal client's attorney. In fact, lawyers who are hired successively are actually new or added lawyers of the principal client, whose difference from the initial lawyer is only related to their selection method. In the chain of lawyers with intermediaries, the scope of the first and second lawyers' liability depends on the manner of granting authority and the limitations of assigned duties. In general, the first lawyer has liability towards the principal client, especially if he has been negligent about selecting the second lawyer or has acted beyond his authority. The second lawyer has also liability towards the original lawyer; Because his legal relationship is established by the intermediary, unless special circumstances like the intention of the principal client in establishing a direct relationship with the second lawyer or a special practice make direct relationship between the second lawyer and the client, in that case, the liability of the second lawyer towards the principal client will also be conceivable.

From the French law standpoint, If the original lawyer with the right to represent

another person chooses another lawyer, the contract is concluded between these two lawyers and the principal client is considered a third party in this chain. As a result, the second lawyer is considered the lawyer of the first lawyer and is not the lawyer of the principal client. However, the liability of compensating damages stemming from the fault of the second lawyer in doing the matter of representation lies with the first attorney, and the original lawyer must compensate the client and then refer to the second lawyer to receive his rights.

4. Conclusion

The result of examining the aforementioned contractual relationship is that if the second lawyer is merely the client's attorney and is alongside to the first attorney, the first lawyer will not have any responsibility for the actions of the second and subsequent lawyers (Iranian legal perspective); While if the secondary and subsequent attorney are placed in length of the first attorney, in such a way that the first lawyer has the right to dismiss and supervise the mentioned lawyers actions, in that case the initial lawyer has liability to compensate damages resulting from the fault of the second and subsequent attorney (French legal perspective). In French law point of view, generally in case of permission to delegate attorney power to another, since the second and subsequent attorney are considered the lawyer of the first or their previous attorney and not the principal client, even if there is a fault, they will not be responsible for damages caused to the principal client; But they are liable towards the first or previous lawyer, and the first lawyer is also liable to compensate the principal client for damages caused by the fault of the second or subsequent lawyer.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

All sections of this article are prepared by the authors and they have the same shares in all parts of it.

Conflict of interest

The authors declares no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors are grateful to all scientific advisors in this study.

علمی پژوهشی

واکاوی نحوه توزیع مسئولیت ناشی از تقصیر در افعال زیانبار وکلای مع الواسطه متعاقب از منظر حقوق ایران و فرانسه

مهدی طالقان غفاری^۱ ID، حمید ابهری^۲ ID*، محمدحسین تقی پور درزی نقیبه^۳ ID

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۲ استاد گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۳ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

doi: [10.22080/lps.2025.28923.1731](https://doi.org/10.22080/lps.2025.28923.1731)

چکیده

در وکالت در توکیل، علیرغم اصل نسبی بودن قراردادها، افعال وکلای مع الواسطه، در فرض تقصیر، مسئولیتی را ایجاد نموده که گاه دامنه تعهدات به اطراف وکلای مع الواسطه سرایت می نمایند. اینکه نحوه توزیع مسئولیت ناشی از افعال زیانبار وکیل اصلی و اطراف وکلای مع الواسطه که نشأت گرفته از تقصیر آنان می باشد چگونه است، پرسشی درخور توجه بوده که نگارندگان در پژوهش پیش رو در پی پاسخ بدان می باشد. نتایج حاکی از آن است که برخلاف حقوق ایران و همچنین دیدگاه برخی از فقهای امامیه که بر این باورند اصل نسبی بودن قراردادها مانع از مسئولیت وکلای مع الواسطه متعاقب در قبال موکل اصلی نمی گردد، در حقوق فرانسه، با توجه به ماهیت نمایندگی و اصل نسبی بودن اثر قرارداد، رابطه حقوقی میان وکلای مع الواسطه و موکل اصلی به گونه‌ای تنظیم شده است که در صورت ارتکاب فعل زیانبار از سوی وکلای مع الواسطه، آنان صرفاً در برابر وکیل مقدم یا وکیل اول مسئول شناخته می‌شوند. در این چارچوب، مسئولیت جبران خسارات وارد بر موکل اصلی ناشی از افعال زیانبار وکیل مع الواسطه، نه مستقیماً بلکه به واسطه سازوکار مسئولیت ناشی از فعل تابع نسبت به متبوع، متوجه وکیل نخست خواهد بود. در این شرایط حق مطالبه خسارت از سوی وکیل اصلی به طرفیت وکلای توکیلی متعاقب همچنان جاریست. مع الوصف؛ نگارندگان با روش توصیفی تحلیلی در پی شناخت نحوه توزیع مسئولیت ناشی از تقصیر در افعال زیانبار وکلای مع الواسطه متعاقب (در فرض جواز توکیل به غیر) از منظر حقوق ایران و فرانسه می باشند.

تاریخ دریافت:

۱۴ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۱ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۷ تیر ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

توکیل در وکالت، وکیل مع الواسطه، افعال زیانبار، مسئولیت، تقصیر

* نویسنده مسئول: حمید ابهری

آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: Hamid.abhary@gmail.com

۱ مقدمه

خسارات وارده به موکل در صورت تقصیر وکیل دوم دارد؟

ضرورت انجام این پژوهش از آن جهت است که ساختارهای متفاوت و بعضاً مبهم در توکیل به غیر و مسئولیت‌های ناشی از آن، چه در عمل وکالتی و چه در دادرسی‌ها، موجب بروز اختلاف‌نظرهای قابل توجهی شده و بررسی تطبیقی این مسئله می‌تواند راهگشای رویه قضایی و نظام حقوقی کشور در تضمین حقوق موکلان و سامان‌دهی روابط وکلا باشد.

در مقاله پیش رو پس از تبیین مسئولیت وکیل در حقوق ایران و فرانسه به قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع‌الواسطه در دو کشور مذکور پرداخته خواهد شد و از رهگذر آن نحوه توزیع مسئولیت وکیل اصلی و وکلای مع‌الواسطه متعاقب در فروض مختلف در نظام حقوقی ایران و فرانسه مورد تدقیق قرار داده خواهد شد.

پیشینه تحقیق در این حوزه نشان می‌دهد که اگرچه آثار توکیل به غیر در برخی منابع فقهی و حقوقی ایران و نیز در برخی مطالعات تطبیقی مورد توجه قرار گرفته، اما تاکنون پژوهشی جامع و متمرکز که به تحلیل تطبیقی مسئولیت وکالت مع‌الواسطه در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه بپردازد، صورت نپذیرفته است. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعه‌ای روشمند و تحلیلی را در این زمینه دوچندان می‌سازد.

۲ مسئولیت وکیل در حقوق ایران و فرانسه

۲٫۱ در حقوق ایران

«مسئولیت»^۱ در لغت به معنی پرسیده شده و خواسته شده، موظف بودن به انجام امری یا تعهد و مؤاخذه آمده است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۴۱۵) و غالباً به مفهوم تکلیف و وظیفه و آنچه که عهده دار و

مقصود از وکالت در توکیل آن است که وکیل، صلاحیت اعطای وکالت به شخص ثالث را دارا باشد. با عنایت به این‌که مفهوم اصطلاحی توکیل به غیر، ناظر بر اعطای نیابت از سوی وکیل به دیگری جهت انجام موضوع وکالت است، می‌توان اظهار داشت که توکیل به غیر، در ذات خود تفویض نیابت توسط وکیل به شخص دیگر محسوب می‌شود. در چنین حالتی، تعیین وضعیت حقوقی وکیل ثانوی و سایر وکلای متعاقب و بررسی آثار مترتب بر آن، به‌ویژه در فرض بروز خسارت به موکل، از اهمیت بسزایی برخوردار است. یکی از مسائل بنیادین در این زمینه آن است که آیا وکیل دوم در عرض وکیل نخست قرار می‌گیرد یا در طول او، که این امر تأثیر مستقیمی در تعیین حدود مسئولیت هر یک از وکلا در قبال موکل دارد. در نظام حقوقی ایران، با اتکا به این تحلیل که حق توکیل به غیر چیزی افزون بر وکالت همراه با اذن در تفویض وکالت نیست، وکالت ثانوی نیز، همچون وکالت نخستین، در حکم استنباه در تصرف تلقی می‌شود. بدین‌سان، اعمال وکیل دوم بر مبنای همان اذن اولیه مشروعیت می‌یابد و آثار اقدامات حقوقی وی مستقیماً متوجه موکل اصلی خواهد بود. از این منظر، توکیل به غیر خارج از دایره استنباه قرار نمی‌گیرد. مع‌الوصف، در مواردی که وکیل، در حدود اختیارات خویش، وکیل ثانوی منصوب می‌نماید، این پرسش مطرح می‌شود که آیا وکیل دوم نماینده موکل اصلی است یا نماینده وکیل نخست؟ پاسخ به این پرسش، در تعیین نحوه توزیع مسئولیت در فرض وقوع تقصیر و ضرر به موکل، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد؛ چرا که پاسخ متفاوت در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، آثار حقوقی متفاوتی را به دنبال خواهد داشت. پرسش اصلی مقاله حاضر آن است که در فرض توکیل به غیر، جایگاه حقوقی وکیل ثانوی در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه چیست و این جایگاه چه تأثیری بر نحوه توزیع مسئولیت و جبران

¹ - Responsibility

بین تقصیر و ضرر موکل، لازمه مطالبه خسارت است.

۲،۲ در حقوق فرانسه

واژه مسئولیت مدنی که ظاهراً ترجمه اصطلاح فرانسوی *Responsabilité civile* است به معنای تکلیف به جبران ضرری که بر اثر عمل نامشروع شخصی به دیگری وارد آمده است، می باشد. مسئولیت مدنی به معنی عام شامل مسئولیت قراردادی^۲ و مسئولیت خارج از قرارداد^۳ یا مسئولیت ناشی از جرم و شبه جرم^۴ است که مسئولیت قهری نیز نامیده شده است. (Rade, 2013: 41) در فرهنگ اصطلاحات حقوقی فرانسوی در تعریف مسئولیت مدنی چنین آمده است: «تعهد به جبران خسارت، اعم از اینکه خسارت ناشی از عدم اجرای قرارداد باشد (مسئولیت قراردادی) یا ناشی از نقص تکلیف کلی انسان به عدم ایراد خسارت به دیگری بر اثر فعل شخصی خود یا اشیای تحت حفاظت خود یا فعل اشخاصی که مسئولیت آنان به عهده اوست (مسئولیت ناشی از فعل دیگری). مسئولیت غیر قراردادی مسئولیت ناشی از جرم و شبه جرم نامیده می شود»^۵. (Guillien & Vincent: 1972: 198)

در حقوق فرانسه مسئولیت وکیل اهمیت بالایی دارد و البته از نظر ساختار و فلسفه کمی متفاوت است. قانون اساسی و قانون وکالت (Loi sur la profession d'avocat) و آیین‌نامه‌های مربوطه، چارچوب اصلی را تعیین می‌کنند. فی الواقع؛ وکیل موظف است اعمال خود را طبق استانداردهای

مسئول آن باشد، حفظ مسئول بودن به مؤاخذ بودن، متعهد بودن، مورد بازخواست به سبب تعهد حفظ و حراست بودن معنی شده است (معین، ۱۳۸۶: ۳۶۳). در اصطلاح حقوقی مسئولیت بیشتر به معنی ضمان به کار می رود، هرچند که موارد استعمال ضمان گسترده تر است (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲: ۲۰۹). بدین ترتیب «مسئولیت» در معنای حقوق مدنی عبارت است از تکلیف قانونی شخص در عدم نمودن ضرر به دیگری به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم. مسئولیت مدنی^۱ نوع دیگری از مسئولیت حقوقی محسوب می شود و در مقابل آن مسئولیت کیفری قرار دارد. رکن مهم این مسئولیت ضرر است.

در حقوق ایران، وکیل نماینده موکل است که وظیفه دارد امور حقوقی و قضایی موکل را پیگیری کند. در انجام این وظیفه، وکیل ملزم به رعایت اصول و اخلاق حرفه‌ای است و مسئولیت‌هایی دارد که در سه حوزه اصلی قابل بررسی است: مسئولیت مدنی، انتظامی و کیفری. از منظر حقوق ایران، مسئولیت مدنی وکیل به معنای تعهد وکیل به جبران خسارت‌هایی است که به موکل به علت قصور، سهل‌انگاری یا اشتباه در انجام وظایف حرفه‌ای وارد می‌شود. این مسئولیت معمولاً در قالب خسارات مادی (مثل ضرر مالی) و گاهی خسارات معنوی (مثل لطمه به آبرو یا شخصیت موکل) مطرح می‌شود. در حقوق ایران این مسئولیت بر پایه اصل قصور است و اثبات تقصیر وکیل و رابطه سببیت

۵ - قابل ذکر است که تعریف مذکور منطبق با تعریف

مسئولیت مدنی به معنی خاص در حقوق ایران است که قواعد آن در زمینه مسئولیت قراردادی در مبحث «خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات مواد ۲۲۶ تا ۲۳۰ قانون مدنی و در زمینه مسئولیت خارج از قرارداد در دو مبحث اتلاف و تسبیب مواد ۳۲۸ تا ۳۳۵ قانون مدنی و قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ آمده است.

۱- Responsabilité Civile

۲ - Responsabilite contractuelle

۳ - Responsabilité extracontractuelle

۴- Responsabil delictuelle et quasi-delictuelle جرم

(مدنی) عمل نامشروع زیان آور عمدی است و شبه جرم عمل نامشروع زیان آور غیر عمدی است. در حقوق فرانسه گاهی جرم مدنی *Délit civil* را به معنی عام به کار می برند که شامل شبه جرم هم میشود و از این رو برای مسئولیت ناشی از جرم یا شبه جرم یا مسئولیت خارج از قرارداد اصطلاح مسئولیت ناشی از جرم *Responsabilité* را استعمال می کنند.

ایران، این مسئله بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی وکلا و قرارداد وکالت حل و فصل می‌شود و اصولاً وکیل اصلی مکلف است بر اعمال وکیل مع‌الواسطه نظارت نماید.

۳،۲ در حقوق فرانسه

در نظام حقوقی فرانسه به منظور درک عمیق تر قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع‌الواسطه، ابتدا در خصوص مفهوم «تقصیر» در این نظام حقوقی مقدمه ای طرح خواهد شد. پیرامون «تقصیر»^۳ تعاریف متعددی در نظام موصوف بیان گردیده است. یکی از تعاریف مشهور، تعریف پلانیول است که اینگونه بیان می‌دارد: «تقصیر نقض یک تعهد از پیش موجود است»^۴. تعریف دیگر که آن نیز خالی از ابهام نیست این است که تقصیر یک فعل نامشروع^۵ است. در این تعریف نیز فعل نامشروع یا منحصر به فعلی نیست که به موجب قانون یا مقررات منع شده باشد. البته انجام چنین فعلی برای تحقق تقصیر کافی است ولی شرط لازم نیست و ممکن است فعلی که خلاف عرف یا اخلاق است نیز تقصیر تلقی گردد. به عنوان مثال انجام فعلی که شخص در آن مهارت ندارد، تقصیر به شمار می‌آید، در حالیکه کاربرد واژه «نامشروع» برای مهارت نداشتن نامناسب است.

با توجه به اشکال و ابهام تعاریف یاد شده گفته اند که مفهوم تقصیر یک استاندارد است؛ یعنی یک رهنمود کلی است که در اجرای آن قاضی از اختیار ارزیابی گسترده ای برخوردار است؛ بنابراین تقصیر عبارت از اشتباه یا کوتاهی در رفتار^۶ است. بر این اساس نوعی ارزیابی مطرح است که نمی‌تواند در فرمول خاص و پیش ساخته ای محصور باشد. باید بین دو نوع رفتار مقایسه کرد، رفتار عامل زیان و رفتاری که او می‌بایست داشته باشد. شخصی مقصر به شمار می‌آید که چنان که می‌بایست رفتار

حرفه‌ای و با دقت و شایستگی لازم انجام دهد. مسئولیت وکیل در حقوق فرانسه بر اساس اصل قصور حرفه‌ای (faute professionnelle) توجیه می‌گردد.

۳ قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع‌الواسطه در حقوق ایران و فرانسه

۳،۱ در حقوق ایران

در حقوق ایران قاعده کلی براساس قانون مسئولیت مدنی، مسئولیت بر مبنای عنصر تقصیر است؛ با این وصف تقصیر^۱ مبنا و رکن رکن مسئولیت مدنی محسوب می‌شود^۲ هرچند در مواردی استثنایی، مسئولیت بدون تقصیر یا مسئولیت محض نیز مورد پذیرش واقع شده است که نمونه بارز آن اتلاف می‌باشد. فی الواقع؛ وکیل اصلی مسئول انجام امور و وظایفی است که مستقیماً بر عهده او گذاشته شده است و در قبال موکل تعهد دارد که با دقت عمل نماید. اگر وکیل اصلی قصور کند، مسئول می‌باشد. در مورد وکیل مع‌الواسطه، مسئولیت او نسبت به وکیل اصلی و همچنین نسبت به موکل قابل تصور است؛ لکن معمولاً مسئولیت مستقیم او نسبت به موکل ضعیف‌تر می‌باشد. به طور کلی، وکیل اصلی در برابر موکل مسئول اعمال و تقصیرات وکیل مع‌الواسطه‌ای است که به نمایندگی از او فعالیت می‌کند؛ زیرا رابطه وکالت اصلی به او برمی‌گردد. این رابطه موجب می‌شود که موکل بتواند خسارات ناشی از تقصیر وکیل مع‌الواسطه را از وکیل اصلی مطالبه نماید. البته، در صورت وجود قرارداد یا توافق خاص، مسئولیت و حدود آن می‌تواند متفاوت باشد و در چنین مواردی مطابق اصل حاکمیت اراده و آزادی تعهدات قراردادی باید عمل نمود. در حقوق

۳ - Faute

۴ - La violation d' are obligation préexistantscanner.

۵ - Fait illicite

۶ - Une erreur ou une défaillance de conduite

۱ - ماده ۹۵۳ ق.م.م.: «تقصیر اعم است از تفریط و تعدی».

۲ - در رأی وحدت رویه شماره ۷۴۷ مورخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۹ نیز

همین نظر ظاهراً پذیرفته شده و در آغاز رأی آمده است که:

«یکی از شرایط برقراری مسئولیت مدنی وجود تقصیر است».

۴ نحوه توزیع مسئولیت وکیل اصلی و وکلای مع الواسطه متعاقب در فرض مختلف

۴/۱ در حقوق ایران

از منظر حقوق ایران، هرگاه وکیل اصلی در انتخاب خود پیرامون وکلای مع الواسطه، بی مبالاتی نماید و محجور یا شخص نالایقی را به توکیل اختیار کند، مسئول این تقصیر، خویش است. در حالت کلی در وکالت با واسطه، اگر وکیل با اذن موکل برای اجرای وکالت، وکیل دیگری انتخاب کند، مسئول اعمال او نیست؛ زیرا وکیل منتخب، در نحوه اجرای وظایف خویش آزاد و مختار است و موکل نیز با اعطای اختیار توکیل، نتیجه اعمال او را نسبت به خود پذیرفته است؛ فی الواقع اثر مستقیم و بلاواسطه عقد وکالت، اعطای اذن تصرف به وکیل یا دادن اختیار و سلطه پیرامون موضوع وکالت به وکیل می باشد؛ لکن چون اجرای این نیابت موجبات ایجاد تعهداتی برای وکیل و موکل فراهم می آورد، این تعهدات در زمره آثار وکالت قرار می گیرند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۳۵۲).

بدین ترتیب از دیدگاه دکترین حقوقی ایران در جایی هم که موکل اذن در توکیل برای خود شخص وکیل را می دهد، وکیل اول دارای حق مستقلى نمی شود تا بدین گونه بتواند برای اجرای آن برای خود وکیلی اخذ نماید. اختیار او در این حالت نیز یقیناً با تمسک به نیابت از طرف موکل و وابسته به اذن اعطایی توسط او است. اذن موکل موید آن است که موکل اعمال وکیل ثانوی و متعاقب را که با واسطه برای او صورت پذیرفته شده است را در خصوص خود می پذیرد (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۱۷۲). به همین گفته شد در هر حال وکیل مع الواسطه وکیل موکل می باشد؛ از این رو زدودن نقش وکیل اولیه نیز

نکرده باشد. برخی از استادان حقوق فرانسه گفته اند: تقصیر یک عمل نامشروع است که سه عنصر دارد: ۱- عنصر مادی یعنی عمل انجام شده که می تواند یک عمل مثبت (فعل) یا منفی (ترک فعل) باشد؛ ۲- عنصر عدم مشروعیت یعنی نقض یک تکلیف حقوقی (قانون، عرف و غیر آن)؛ ۳- (صرف نظر از نظریه تقصیر موسوم به نوعی) عنصر اخلاقی (قابلیت انتساب)^۱ یعنی قدرت تمیز عامل زیان که گاهی عنصر ارادی^۲ نامیده شده، هرچند عمل می تواند عمدی یا غیر عمدی باشد (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۹: ۱۸۳). به هر حال در طرح مقدماتی اصلاح قانون مدنی فرانسه (طرح کاتالا) تقصیر چنین تعریف شده است: «تقصیر عبارت است از نقض یک قاعده رفتار تحمیل شده به وسیله قانون یا آیین نامه یا انجام ندادن تکلیف کلی احتیاط و مراقبت» (ماده ۱۳۵۲، بند ۲)^۳. این تعریف شاید بهتر از تعاریف دیگر باشد و به هر حال با حقوق کنونی فرانسه هماهنگ است. مع الوصف؛ در نظام حقوقی فرانسه، وکیل اصلی^۴ نسبت به موکل، مسئول تمامی اقداماتی است که توسط خود یا وکیل مع الواسطه^۵ انجام می شود. این مسئولیت بر مبنای اصل نمایندگی کامل است که وکیل اصلی نماینده واقعی موکل محسوب می شود. وکیل مع الواسطه نیز مسئول مستقیم در برابر وکیل اصلی است و نسبت به موکل، مسئولیتش تابع رابطه وکالتی است که بین وکیل اصلی و موکل وجود دارد. به بیان دیگر، موکل می تواند از طریق وکیل اصلی، مسئولیت وکیل مع الواسطه را نیز پیگیری نماید و وکیل اصلی به نوبه خود مسئول جبران خسارت ناشی از تقصیر وکیل مع الواسطه خواهد بود. در حقوق فرانسه، همچنین بر اهمیت نظارت وکیل اصلی بر وکیل مع الواسطه تأکید شده است. فقدان چنین نظارتی می تواند زمینه ساز مسئولیت وکیل اصلی شود.

CS is manquement au devoir gênera: de rudence ou de diligence.

^۴ - Avocat principal

^۵ - Avocat délégué ya Avocat subrogé

^۱ - Imputabilité

^۲ - Volontaire

^۳ - Constitue une faute la violation d'une règle de conduite imposée par une loi ou un règlement ou

تحقق بخشد و در نتیجه وکیل اول با انتخاب وکیل دوم بی اختیار در انجام موضوع وکالت گردد که این حق توکیل غیر به تفویض وکالت معروف می باشد؛ لذا در تفویض وکالت، وکیل نخست با توکیل غیر، حق انجام موضوع وکالت را از با توجه به مطالب مطروحه از دست می دهد (عابدی و اکبر پور سکه، ۱۳۹۵: ۱۲۲).

مع الوصف؛ در فرضی که وکیل دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل دوم تفویض می نماید، علی القاعده سمت وکیل نخست باقی می ماند و می تواند موضوع وکالت را به صورت مشترک با وکیل متعاقب انجام دهد؛ لکن وکیل نخست هیچگونه مسئولیتی نسبت به اعمال وکیل ثانوی و متعاقب نخواهد داشت. صرفاً تعهد او سعی در راستای رعایت غبطه و مصلحت موکل در انتخاب وکیل ثانوی، در فرضی می باشد که انتخاب وکیل به اختیار او واگذار شده است. در این فرض اگر او در انتخاب وکیل امهال نماید و شخصی را انتخاب کند که امین و مورد ثقه نباشد، نسبت به اعمال او در برابر موکل مسئول خواهد بود (کازمی و زبرجد، ۱۴۰۲: ۲۶۵). نتیجتاً اگر موضوع وکالت را بطور مشترک انجام دهند و هر دو تقصیر نمایند، در این صورت دارای مسئولیت متساوی در برابر موکل بوده و هر یک می بایست نیمی از خسارت وارده را جبران نمایند؛ لکن اگر تأثیر عمل احدی از وکلا (وکیل اصلی و یا وکلای مع الواسطه متعاقب) از وکیل دیگر بیشتر باشد، در چنین فرضی به نسبت تأثیر عمل در ورود خسارت، مسئولیت منقسم خواهد شد و اگر تقصیر صرفاً منتسب به احدی از وکلا باشد، تنها وکیل مقصر ضامن خواهد بود. در فرضی هم که

خلاف اصل به نظر می رسد؛ زیرا موکل با انصراف و عدول از حق تعیین بی واسطه و مستقیم وکیل دوم و واگذارن انتخاب این مهم به وکیل، نیت داشته تا نقش او مؤثر باشد و بدین گونه وکیل بر منتخب خود نظارت مناسبی داشته باشد.

اصل بر این است در فرضی که وکیل دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل ثانوی و متعاقب تفویض نموده، همچنان وکیل باقی بماند؛ مگر آنکه موکل تصریح به زوال و از بین رفتن وکالت وکیل نخست نماید یا قرآینی بر این مهم وجود داشته باشد. برای مثال موکل از وکیل نخست تقاضا نماید تا احدی از وکلای دادگستری را برای دفاع از وی انتخاب نماید؛ در چنین فرضی با تعیین وکیل دوم از سوی وکیل اولیه، وکالت وکیل نخست خاتمه خواهد یافت (کاتوزیان، ۱۳۹۸: ۱۶۳).

برخی از دکترین به قصد وکیل با حق توکیل توجه خاصی مبذول داشته اند و بر این اعتقادند که وکیلی که دارای حق توکیل غیر است به دو طریق در انتخاب وکیل دوم می تواند عمل نماید: ۱- وکیل با حق توکیل، ممکن است قصد از دست دادن اختیار انجام موضوع وکالت با انتخاب وکیل دیگر را نداشته باشد. در چنین فرضی، موکل دارای دو وکیل برای تحقق بخشیدن به موضوع وکالت است که هر دو وکیل به صورت مستقل اختیار انجام موضوع وکالت را دارا خواهند بود؛ بنابراین دلیل توکیل موکل به غیر، وجود دو وکیل است تا آنان بتوانند به صورت مستقل اقدام مقتضی در راستای انجام موضوع وکالت را به عمل آورند. ۲- وکیل با حق توکیل غیر نیت دارد همه اختیارات را به وکیل دوم تفویض نماید تا بدین طریق وکیل دوم موضوع وکالت را

اینکه با انعقاد عقد وکالت، شخص موکل نیز از خود سلب اختیار نمی کند و اگر موضوع وکالت را شخصاً انجام دهد، صحیح و قانونی است. دلیل دیگر دادگاه در اثبات بقای سمت وکیل در فرضی که به استناد حق توکیل به غیر وکالت داده این است که موکل اصلی حق عزل وکیل اصلی را دارد؛ کما اینکه حسب محتویات این پرونده وکیل قبلی عزل هم شده است».

۱- در رویه قضایی نیز پذیرش بقای وکالت وکیل با حق توکیل غیر مشاهده می شود. در دادنامه ۵۷۳ شعبه ۶۵ دادگاه حقوقی دو تهران چنین رأی صادر شده است: «... به علاوه استدلال وکیل خواهان با اینکه خواننده در تاریخ ۱۳۶۹/۸/۴ فاقد سمت بوده، بلاوجه است؛ زیرا وکیلی که حق توکیل به غیر به او عطا شده است، با اعطای وکالت به غیر خود فاقد سمت نمی شود. او همچنان وکیل موکل خود است و اگر در انجام مفاد وکالتنامه اقدامی نماید، اقدام قانونی است؛ کما

کند، وکیل نخست مسؤولیت نخواهد داشت و صرفاً وکیل دوم مسئول تخلفی می باشد که مرتکب شده و باید در مقام جبران آن به موکل برآید؛ مگر اینکه وکیل اولیه، موضوع وکالت را به شخص دارای صلاحیتی تفویض ننموده باشد (کاتوزیان، ۱۳۹۲: ۱۶۸). به عنوان مثال شخص مجبور یا معسری را برگزیده باشد که در این فرض به دلیل تقصیر در قبال موکل، دارای مسؤولیت خواهد بود و مسؤولیت هر یک از وکلای مع الواسطه متعاقب در قبال موکل، مسؤولیت استقلالی و به قدر سهم تقصیرشان خواهد بود.

بدین توصیف؛ مصادیق مسؤولیت استقلالی در روابط وکالتی در دو فرض توجیه می گردد:

الف- وکیل اصلی در انتخاب ناصحیح وکیل توکیلی. بدین توضیح که اگر وکیل اصلی، بدون بررسی صلاحیت، وکیل دوم را تعیین کند و وکیل دوم مرتکب خطا شود، مسؤولیت وکیل اول از جهت انتخاب غیرمعارف مطرح است (ماده ۶۶۷ ق.م)؛ اما مسؤولیت او صرفاً به این خطا محدود است و اگر وکیل ثانوی یا مع الواسطه برخلاف تعهد خود عمل کرده باشد، مسؤولیت آن استقلالاً متوجه وکیل دوم است.

ب- وکیل مع الواسطه در اجرای ناقص یا زیانبار وکالت: بدین توضیح که اگر وکیل مع الواسطه با وجود داشتن اختیارات کامل، از حدود وکالت خارج شود یا مرتکب اهمال شود، صرفاً خودش مسئول است و مسؤولیت او به وکیل اصلی سرایت نمی کند، مگر اینکه رابطه سببیت وجود داشته باشد.

۴/۱/۲ مسؤولیت تضامنی

در حقوق ایران، اصل بر مسؤولیت انفرادی وکیل اصلی و وکیل مع الواسطه است، مگر اینکه مشارکت در تقصیر ثابت شود (قاعده تسبیب) و یا توافقی برخلاف آن صورت گیرد. با این حال، اگر هر دو (وکیل اصلی و مع الواسطه) در خسارت به موکل

وکیل ثانوی و یا وکلای مع الواسطه متعاقب در انجام موضوع وکالت مرتکب تقصیر گردند، از آنجایی که وکیل اولیه می بایست بر عملکرد وکیل دوم و یا سایر وکلای مع الواسطه متعاقب نظارت عرفی و مناسبی داشته باشد، نظارت لازم و بایسته را انجام نداده و فی الواقع از انجام تعهدات موصوف استنکاف ورزیده؛ در این صورت هم وکیل نخست و سایر وکلای مع الواسطه در قبال موکل اصلی مسؤولیت اشتراکی داشته و می بایست خسارت وارده را به قدر سهم تقصیرشان جبران نمایند. بدیهی است این احکام بر مبنای قاعده تسبیب و تجزیه پذیری رابطه سببیت توجیه می گردد.

۴/۱/۱ مسؤولیت استقلالی

مسؤولیت استقلالی در چارچوب روابط وکیل اصلی و وکلای مع الواسطه، مفهومی است که در کنار مسؤولیت تضامنی و اشتراکی، مطرح می شود و بیشتر به معنای مسؤولیت انفرادی و شخصی هر وکیل به جهت قصور یا تقصیر خود در انجام وکالت است. این مفهوم عمدتاً در مباحث مسؤولیت مدنی و تعهدات قراردادی مطرح می شود و دارای آثار حقوقی مهمی است که در ادامه از منظر تحلیلی و تخصصی بررسی خواهد شد.

مسؤولیت استقلالی یعنی هر یک از وکلا (اعم از وکیل اصلی یا وکیل مع الواسطه) در قبال اعمال و تصمیمات خود به صورت مستقل و مجزا پاسخگو هستند و مسؤولیت ایشان نه به صورت تضامنی، بلکه بر مبنای قصور شخصی تعریف می شود.^۱ به عبارت دیگر، هر وکیل صرفاً نسبت به تقصیر یا قصور خود مسئول است و نه نسبت به اعمال سایر وکلا مگر در صورت وجود رابطه علی و سببی میان فعل او و ورود خسارت.

مطابق نظریه استقلالی؛ در فرضی که وکیل نخست با داشتن حق توکیل موضوع وکالت را به وکیل دوم واگذار می نماید و وکیل دوم تقصیر می

شخص مباشر در ورود خسارت است و مسؤولیت را محدود به مباشر یا مسبب مستقیم می داند.

۱ - قاعده فقهی «من اتلف مال الغير فهو له ضامن» را می توان بر نظریه مسؤولیت استقلالی منطبق نمود. این قاعده ناظر به

تواند موضوع وکالت را مشترکاً با وکیل ثانوی یا وکلای متعاقب انجام دهد. از این رو اگر وکیل اولیه موضوع مورد وکالت را به وکیل دوم تفویض نماید، ولیکن موضوع وکالت را به صورت مشترک انجام دهند و هر دو مرتکب تقصیر شوند، در چنین فرضی به صورت مساوی در برابر موکل مسئولیت خواهند داشت و هر یک مکلف به جبران نیمی از زیان وارده می‌باشند؛ شایسته توجه است همانگونه که در گذشته از نظر گذشت در فرضی که وکیل دوم مرتکب تقصیر گردد و در چنین حالتی وکیل اول که مسئولیت نظارتی برعهده داشته به تکالیف عرفی خویش به درستی جامه عمل نپوشاند، هر دو وکیل در برابر موکل مسئولیت داشته و به میزان عمل ارتكابی، مکلف به جبران ضرر وارده خواهند بود.

۴٫۲ در حقوق فرانسه

در حقوق سنتی فرانسه، یکی از اصول بنیادین مسئولیت مدنی، نظریه‌ای است موسوم به «تناسب مسئولیت با میزان تقصیر»^۱. مطابق با این نظریه، هر شخص صرفاً در حدود تقصیری که مرتکب شده، مسئول جبران خسارت خواهد بود (Claire Restoux, 1998: 203). این اصل در ماده ۱۳۸۲ قانون مدنی فرانسه (که در حال حاضر به ماده ۱۲۴۰ تغییر یافته است)^۲ منعکس شده است. بر همین اساس، در ادبیات کلاسیک مسئولیت مدنی، اصل بر آن است که مبنای تحقق مسئولیت، وجود تقصیر است (Viney & Jourdain, 2010: 319). با این حال، تحولات اخیر در حقوق فرانسه نشان می‌دهد که نظریه تقصیر در بسیاری از موارد، کارایی لازم برای تضمین جبران خسارات را ندارد. برخی صاحب‌نظران معتقدند که نظریه تقصیر در بسیاری از موارد، به‌ویژه در زمینه‌های پیچیده و فنی، قادر به جبران خسارات وارده نیست^۳. این امر به‌ویژه در

نقش داشته باشند (مثلاً اولی در انتخاب ناصحیح، دومی در اجرای نادرست)، می‌توان از منظر فقهی و نظریه‌های مسئولیت مدنی، به مسئولیت تضامنی استناد کرد. در چنین فرضی، هرگاه وکیل ثانوی مرتکب تقصیر گردد و به موکل زیان وارد آورد، این امر نمایانگر آن است که وکیل بلاواسطه در انتخاب وکیل مناسب تقصیر نموده و بدین گونه تقصیر او نیز قابل رویت است؛ بنابراین مباشر و سبب هر دو در ورود ضرر مشارکت داشته‌اند و با توجه به نظریه تجزیه ناپذیری رابطه سببیت و انتساب خسارت به هر دو، آن دو متضامناً مسئول خواهند بود.

۴٫۱٫۳ مسئولیت اشتراکی

مسئولیت اشتراکی (در مقابل مسئولیت استقلالی و تضامنی) مفهومی میانه است که در آن چند شخص (وکیل اصلی و وکیل مع الواسطه) در قالب یک رابطه وظیفه‌مند مشترک، با یکدیگر در انجام تکلیف دخیل هستند و اگر خسارتی به موکل وارد شود، هر یک از آن‌ها بر اساس نقش و سهم خویش در تحقق زیان، مسئولیت دارد.

مسئولیت اشتراکی در حقوق ایران صراحت قانونی ندارد، اما از قاعده تسبیب (که بر مبنای آن هر کس به نحوی سبب ورود ضرر به غیر شود و سبب اقوی از مباشر باشد یا سبب متعدد باشد، به میزان دخالت خود مسئول است) و همچنین قاعده تقسیم مسئولیت بر مبنای درجه تقصیر در دکترین حقوق مدنی در جایی که چند نفر، در تحقق زیان مشارکت دارند، اما نقش آن‌ها برابر نیست، نظریه تفکیک مسئولیت براساس میزان تأثیر پذیرفته می‌شود، استنباط می‌گردد. مع الوصف؛ از منظر حقوق ایران، وکیلی که دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل ثانویه تفویض نموده، علی القاعده همچنان وکیل شخص باقی می‌ماند و می

ماده ۱۲۴۰ قانون مدنی فرانسه: «هرگونه عمل انسانی که موجب ایراد خسارت به دیگری شود، شخصی را که این خسارت بواسطه تقصیر او ایجاد شده است ملزم به جبران خسارت می‌کند».

³ - Jurixio. (2022, 21 juillet). L'article 1240 du Code civil : la responsabilité pour faute (fait personnel).

¹ - Théorie de la responsabilité proportionnelle à la faute

² - Article 1240 du Code civil: « Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer ».

از منظر این نظام حقوقی، هر جا «رابطه تبعیت یا گماشتگی»^۱ وجود داشته باشد (Bacache-250: 2007; Gibeili) مسئولیت ناشی از عمل غیر مطرح می‌گردد. مانند مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر (Jerome, Delebecque, pansier, 2014: 154). با این وجود، چنین مسئولیتی صرفاً محدود به مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر نمی‌باشد و وجود رابطه تبعیت یا گماشتگی محدود به قرارداد کار نیست (قاسم زاده، ۱۳۸۸: ۶۵) لذا یکی از مواردی که به مانند قرارداد کار از منظر حقوق کشور فرانسه می‌تواند نمایانگر رابطه گماشتگی باشد، وکالت است.

علی القاعده وکیل دوم به موضوع قراردادی که با وکیل اول دارد عمل می‌نماید؛ لکن عموماً تحت کنترل موکل اصلی نبوده و استقلال دارد. در نظام حقوقی فرانسه، وکلای متعاقب و مع الواسطه، «وکیل ثانوی»^۲ یا «وکیل جانشین»^۳ تعبیر می‌گردند. رویه قضایی کشور فرانسه، نوعاً موکل اصلی را متبوع و وکیل دوم را تابع تلقی نکرده با وجود این، هر جا بر حسب اوضاع و احوال و قراین موجود، نظارت و کنترل وکیل اول بر وکیل دوم قابل رویت باشد، محاکم رابطه گماشتگی را بین افراد یاد شده احراز نموده اند و وکیل اول را مسئول جبران خسارات وارده ناشی از افعال زیانبار وکیل دوم نسبت به موکل اصلی می‌داند.^۴

موضوع وکالت به او کمک کند. در صورت اطلاق اذن در توکیل، باید آن را به معنای جواز اخذ وکیل برای خود وکیل تفسیر کرد.

ب- همچنین در تأیید این دیدگاه می‌توان گفت مصلحت موکل اقتضا دارد که وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه متعاقب، وکیل وکیل اول باشد؛ زیرا در این فرض او ملزم به نظارت بر رفتار و اعمال وکیل دوم یا وکلای متعاقب است و در برابر موکل اصلی پاسخگوی اعمال اوست؛ به این دلیل او حق عزل وکیل دوم را دارد. به علاوه ممکن است موکل اصلی، وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه متعاقب را نشناسد و با کسی رو به رو شود که شناختی از او ندارد؛ بنابراین مصلحت او اقتضا دارد که وکیل دوم، وکیل وکیل اول (اصلی) باشد (عاملی، ۱۴۱۳ ه ق: ۱۹۵؛ عاملی کرکی، ۱۴۱۴ ه ق: ۱۹۵).

مواردی که اثبات تقصیر دشوار یا غیرممکن است، نمود بیشتری دارد. بر همین مبنا، در رویه اخیر دیوان عالی فرانسه، نظریه تقصیر جای خود را به نظریه «تعهد به ایمنی» داده است؛ نظریه‌ای که مسئولیت را بدون نیاز به احراز تقصیر و صرفاً بر پایه نقض تعهد به حفظ ایمنی توجیه می‌کند (Tourneau, 2011: 923). بدین ترتیب، با افول تدریجی جایگاه نظریه تقصیر در نظام مسئولیت مدنی فرانسه، قاعده «تناسب مسئولیت با تقصیر» نیز به تدریج از کارآمدی و کاربرد عملی خود فاصله گرفته است. با توجه به موارد معنونه فوق، در گفتار پیش رو ابتداً به بررسی و تحلیل مسئولیت افعال وکلای توکیلی متعاقب بر مبنای تئوری تقصیر پرداخته و سپس تئوری نوظهور «تعهد ایمنی» مورد تبیین قرار داده خواهد شد.

۴/۲/۱ تئوری تناسب مسئولیت با تقصیر

در نظام حقوقی فرانسه، وکیل اصلی (Avocat titulaire) هنگام معرفی وکیل مع الواسطه (Avocat substitut) مسئول حسن انتخاب وکیل مع الواسطه است. این مسئولیت ناشی از Devoir de Diligence یا وظیفه مراقبت است که از قواعد کلی مسئولیت مدنی حرفه‌ای وکلا ناشی می‌شود. وکیل اصلی باید در انتخاب جانشین دقت لازم را به عمل آورد و از صلاحیت، دانش و توانایی وکیل مع الواسطه اطمینان حاصل کند.

Jurixio. <https://www.jurixio.fr/article-1240-code-civil-responsabilite-faute//>

^۱ - Lien de subordination ou de préposition

^۲ - Mandataire secondaire.

^۳ - Mandataire substitué.

^۴ - دیدگاه برخی از فقهای امامیه نیز منطبق با این رویکرد می‌باشد؛ از این رو در صورتی که اذن در توکیل به صورت مطلق داده شود، وکیل تنها حق دارد برای خودش وکیل بگیرد و وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه، وکیل وکیل اول خواهد بود. در اثبات این نظر به ادله ذیل استناد شده است:

الف- هدف از اعطای حق توکیل، تسهیل امر وکیل در اجرای موضوع وکالت است؛ یعنی او ممکن است در اجرای موضوع وکالت نیاز به مساعدت و همکاری شخص دیگری داشته باشد و به این دلیل به او حق توکیل داده می‌شود تا در اجرای

حقوقی فرانسه، به نوعی وکیل دوم به عنوان تابع وکیل اول محسوب می‌گردد و می‌توان وکیل اول را به عنوان متبوع، مسئول اعمال و عملکرد وکیل دوم به عنوان تابع پنداشت.^۱ به عبارت دیگر، دیدگاه «رابطه گماشتگی» در حقوق فرانسه، مسئولیت وکیل اصلی در مقابل موکل را بر مبنای نوعی مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع توجیه می‌نماید.

در نظام حقوقی فرانسه در صورت اطلاق حق توکیل، وکیل دوم و متعاقب، فی الواقع وکیل وکیل نخست است؛ به عبارتی دیگر وکیل نخست صرفاً می‌تواند برای خود وکیل بگیرد. از این رو میان حقوق فرانسه، فقه اسلامی و حقوق موضوعه ایران تفاوت وجود دارد.^۲

۴،۲،۱،۲ احراز تقصیر در توکیل

فرض دوم شرایطی را بازگو می‌نماید که در آن وکیل اصلی، مجاز به توکیل است؛ لکن در انتخاب وکیل، مرتکب تقصیر گردد؛ زیرا وکیل باید وکیل امینی را انتخاب کند و تمامی جوانب مصلحت موکل اصلی را در نظر گیرد. طبق ماده ۱۹۹۴ قانون مدنی فرانسه^۳ در موردی که وکیل اصلی مجاز به توکیل باشد؛ لکن شخصی را انتخاب نماید که صلاحیت لازم برای امر وکالت و انجام موضوع آن را نداشته باشد (برای مثال محجور یا معسر باشد)، در چنین فرضی مسئولیت اعمال زیانبار وکیل مع الواسطه بر عهده وکیل اصلی و اولیه می‌باشد که این امر موید نوعی مسئولیت ناشی از فعل شخصی است (صفایی و

در تناسب حدود مسئولیت با تقصیر وکلای توکیلی دو فرض در حقوق فرانسه متصور می‌باشد که ذیلاً بدان پرداخته خواهد شد:

۴،۲،۱،۱ عدم احراز تقصیر وکیل اول در انتخاب وکیل مع الواسطه

فرض نخست موردی است که وکیل اول مجاز به توکیل باشد و وکیل دومی اختیار نماید و در انتخاب وکیل دوم، تقصیری متوجه وکیل اول نباشد. در صورتیکه با نقض تعهد و عدم اجرای موضوع وکالت از سوی وکیل دوم، خسارتی متوجه موکل اصلی گردد، علیرغم اینکه وکیل اول جواز در توکیل داشته است، به دلیل اینکه از منظر حقوق فرانسه، با اثر نسبی بودن قراردادهای به دلیل فقدان رابطه قراردادی میان موکل اصلی و وکلای مع الواسطه، رجوع موکل اصلی به وکلای مع الواسطه با مانع روبروست و چون هیچ رابطه قراردادی میان وکیل مع الواسطه و موکل اصلی برقرار نیست و وکلای توکیلی مع الواسطه در واقع وکیل وکیل اصلی محسوب می‌گردند؛ لذا وکیل اول مسئول جبران خسارات وارده به موکل اصلی می‌باشد و متعاقب آن می‌تواند به منظور استرداد آنچه که از باب خسارت به موکل پرداخته است در این فرض از وکیل مع الواسطه مقصر، از باب تقصیر بستاند. مسئولیت وکیل اصلی در پرداخت خسارت ناشی از افعال زیانبار وکیل مع الواسطه به موکل اصلی در حقیقت از این جهت است که وکیل اول با واگذاری انجام تعهدات خویش به وکیل ثانویه، بر او اقتدار داشته و براساس نظام

به جای وکیل اول شده و در این فرض، او وکیل موکل خواهد بود.

Art. 1994 - 3

An agent answers for the one whom he has substituted for himself in his management: 1° where he did not receive the authority to substitute someone; 2° where that authority was granted to him without designation of a person and the one whom he has chosen was notoriously incompetent or insolvent.

In all cases, a principal may directly sue the person whom the agent has substituted for himself.

۱ - به عنوان نمونه در کشور فرانسه یک آژانس مسافرتی که عاملی را در کشور خارجی به درستی برگزیده و امنیت مشتریان را به مخاطره انداخته، مسئول معرفی شده است. برخی گویند که اگر وکیل اول، وکیل دوم را در اجرای تعهدات و انجام امور محوله یاری ندهد، ضامن است. همچنین وکیل اول باید بر وکیل دوم نظارت کافی و وافی داشته باشد. مثلاً متصدی حمل و نقلی که اجرای تعهدات قرارداد حمل و نقل را به متصدی حمل و نقل دیگری واگذار می‌نماید، باید در مورد تأمین امنیت مسافران بر نماینده انتخاب شده توسط خودش نظارت لازم را داشته باشد (Bertolaso, 1999: 11).

۲ - البته ذکر این نکته مفید فایده است که در نظام حقوقی فرانسه هم، انتقال قرارداد وکالت سبب قائم مقامی وکیل دوم

اگر متعهد ثابت کند که خسارت در نتیجه عمل شخص زیان دیده وارد شده است؛ نیز مسئولیتی متوجه وی نخواهد بود. به لحاظ ماهیت به طور کلی می توان تعهد ایمنی را نوعی تعهد به نتیجه دانست (بادیانی، ۱۳۸۴: ۵۶). تعهد به ایمنی استثنایی بر قواعد حقوقی محسوب می شود؛ زیرا همانگونه که مطمح نظر قرار گرفت در این مورد درگیر جهت جبران خسارت نیازی به اثبات تقصیر نیست و در مرحله اجرای تعهد و آثار آن این مهم تأثیر ملموس و محسوسی خواهد داشت. بدین ترتیب، در تعهد ایمنی فرض بر این است که اقدامات وکیل ثانوی و وکلای متعاقب مع الواسطه در راستای انجام مورد عاری از هرگونه ایراد ضرر می باشد و صرفاً با اثبات قوه قاهره و فورس مازور، اسباب معافیت از مسئولیت فراهم می گردد و از این رو «تقصیر» مفروض می باشد؛ از این رو به نظر می رسد نتوان تعهد ایمنی را در برخی از موارد عادلانه و منصفانه توجیه نمود.

۵ نتیجه

با توجه به موارد معنونه در پژوهش پیش رو نتایج حاکی از آن است که از منظر حقوق ایران، برخلاف حقوق فرانسه، توکیل به غیر منجر به ایجاد رابطه قراردادی میان وکیل دوم یا وکلای متعاقب و موکل اصلی می گردد؛ بنابراین از منظر حقوق فرانسه، وکیل ثانوی یا وکلای متعاقب، اساساً وکیل و پیشین محسوب می گردند و رابطه قراردادی صرفاً میان این دو پدید می آید؛ لکن در حقوق ایران، در سلسله توکیل، وکیل ثانویه و یا وکلای توکیلی، اصولاً وکیل موکل اصلی محسوب می گردند. فی الواقع اعتقاد بر این است که وکلایی که بدین صورت سلسله وار استخدام می گردند، در واقع وکلای جدید یا اضافه شده موکل اصلی می باشند که تفاوت آنها با وکیل اولیه صرفاً به شیوه انتخاب آنها مربوط می گردد. در سلسله وکلای مع الواسطه، قلمرو و مسئولیت وکیل اول و دوم به نحوه اعطای اختیار و

رحیمی، ۱۳۹۹: ۱۹۸). فی الواقع؛ وکیل اصلی در برابر موکل، مسئولیت ناشی از فعل شخصی دارد. بدین ترتیب؛ در صورتی که اثبات شود وکیل اصلی در انتخاب وکیل توکیلی تقصر داشته، یعنی به دلیل اهمال، بی دقتی یا بی توجهی به صلاحیت وکیل مع الواسطه خسارتی به موکل وارد شده است، وکیل اصلی مسئول مستقیم خسارت وارده است. این مسئولیت مستقل از مسئولیت وکیل مع الواسطه است؛ یعنی هر دو ممکن است به صورت مسئولیت اشتراکی یا مستقل پاسخگو باشند؛ همچنین، مسئولیت وکیل اصلی ممکن است ناشی از نقض devoir de conseil (وظیفه مشاوره و راهنمایی) و devoir de loyauté (وظیفه وفاداری به موکل) باشد.

رویه قضایی فرانسه در بسیاری از موارد مسئولیت وکیل اصلی را بر اساس تقصیر در انتخاب وکیل مع الواسطه پذیرفته است، به خصوص اگر این انتخاب باعث نقصان کیفیت نمایندگی موکل شود.

۴،۲،۲ تعهد ایمنی جایگزین اصل تقصیر در مسئولیت وکلای مع الواسطه متعاقب

تعهد ایمنی، تعهد قراردادی، عرفی و یا قانونی یک طرف عقد در مقابل دیگر طرف می باشد؛ مبنی بر اینکه در نتیجه تحقق بخشیدن به موضوع قرارداد یا استفاده متعارف یا مورد نظر از کالای مورد قرارداد، هیچ گونه خسارتی به جان یا مال وی یا شخص ثالث وارد نخواهد آمد. در فرضی که چنین خسارتی وارد آید، صرف ورود ضرر عهد شکنی محسوب و موجبات مسئولیت متعهد را فراهم خواهد آورد؛ بنابراین در این صورت، دیگر ضرورتی به اثبات تقصیر توسط شخص متعهد نیست و متعهد تنها با اثبات اینکه ورود ضرر منتسب به قوای قهریه است، می تواند از مسئولیت رهایی یابد. شایسته توجه است که حتی در برخی موارد، اثبات انتساب زیان به قوه خارجی مذکور نیز مسئولیت را منتفی نخواهد کرد و متعهد در هر حال مسئول قلمداد می گردد.^۱ البته

۱ - چنین تعهدی را «تعهد ایمنی خاص یا شدید» می نامند.

ماحصل بررسی رابطه قراردادی فوق این است که اگر وکیل دوم، صرفاً وکیل موکل و در عرض وکیل اول باشد، در چنین حالتی وکیل نخست در قبال عملکرد وکیل ثانوی و متعاقب هیچ مسئولیتی نخواهد داشت (دیدگاه حقوق ایران)؛ و این در حالی است که اگر وکیل ثانوی و متعاقب در طول وکیل نخست قرار گیرد، به گونه ای که وکیل نخست حق عزل و نظارت بر اعمال نامبرده را داشته باشد، در این صورت وکیل نخست در برابر اعمال وکیل ثانوی و متعاقب، مسئول جبران خسارات ناشی از تقصیر وی می باشد (دیدگاه حقوق فرانسه). از منظر نظام حقوقی فرانسه، در صورت اذن در توکیل به نحو اطلاق، از آنجایی که وکیل دوم و متعاقب، وکیل وکیل نخست یا پیشین خود تلقی می گردد و نه موکل اصلی، حتی در فرض وجود تقصیر، در قبال موکل اصلی مسئولیتی در راستای جبران خسارت وارده نخواهد داشت؛ بلکه در برابر وکیل نخست یا پیشین خویش، مسئول قلمداد می گردد و وکیل نخست نیز به واسطه تقصیر وکیل دوم و یا متعاقب، در قبال موکل اصلی مسئول جبران خسارت وارده می باشد.

حدود وظایف محوله بستگی دارد. به طور کلی، وکیل اول در قبال موکل اصلی مسئول است، خصوصاً اگر در انتخاب وکیل دوم قصور کرده یا خارج از حدود اختیار اقدام کرده باشد. وکیل دوم نیز در برابر وکیل اول مسئولیت دارد؛ زیرا رابطه حقوقی او با واسطه ایجاد شده است، مگر آنکه شرایطی خاص، مانند قصد موکل اصلی به برقراری رابطه مستقیم با وکیل دوم یا عرف خاص، رابطه‌ای مستقیم میان وکیل دوم و موکل ایجاد کند که در آن صورت، مسئولیت وکیل دوم نسبت به موکل اصلی نیز قابل تصور خواهد بود.

از دیدگاه حقوق فرانسه اگر وکیل اصلی با حق توکیل به غیر، وکیل دیگری را انتخاب نماید، قرارداد فی مابین این دو وکیل منعقد گشته و موکل اصلی در این سلسله، شخص ثالث محسوب می گردد. در نتیجه وکیل دوم، وکیل وکیل نخست محسوب شده و نه وکیل موکل اصلی. مع الوصف؛ مسئولیت جبران خسارت ناشی از تقصیر وکیل دوم در اجرای موضوع وکالت، بر عهده وکیل نخست است و وکیل اصلی می بایست در حق موکل جبران خسارت نماید و پس از آن برای دریافت حق خویش به وکیل دوم مراجعه نماید.

منابع

- Ahmadi, Babak (2005). *The Philosophy of Civil Liability* (1st ed.). Tehran: Sahami Publishing. (In Persian)
- Amiri Ghaemmaghami, Abdolmajid (1968). *Law of Obligations* (1st ed.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Bacache-Gibeili, Mireille (2007). *Civil Law: Obligations – Extracontractual Liability* (Vol. 5, 1st ed.). *Economica*.
- Bahrami Ahmadi, Hamidreza (2009). *Civil Liability*. Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Bertolaso, Sabine (1999). "Mandataire." *JurisClasseur Responsabilité Civile et Assurances*.
- Delebecque, Philippe; Pansier, Jérôme; & Frédéric (2014). *Law of Obligations* (6th ed.). LexisNexis.
- Emami, Seyyed Hassan (2002). *Civil Law*. Tehran: Eslamiyeh Publishing (7th ed.). (In Persian)
- Emami, Seyyed Hassan (2002). "Civil Liability." *Journal of the Faculty of Law, National University of Iran*, No. 1. (In Persian)
- Guillien, Ramond; & Vincent, Jean (1972). *Lexicon of Legal Terms* (2nd ed.). Dalloz.
- Izanloo, Mohsen; & Madani, Mahsa (2012). "Secondary Agency: A Comparative Study in Jurisprudence, Iranian Law, and English Law." *Biannual Journal of Civil Law Studies*, No. 1. (In Persian)
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar (2009). *Encyclopedia of Civil and Commercial Law* (2nd ed.). Tehran: Ganj-e Danesh Publishing. (In Persian)
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar (2013). *Legal Terminology*. Tehran: Ganj-e Danesh Publishing (2nd ed.). (In Persian)
- Jurixio (2022, July 21). *Article 1240 of the Civil Code: Liability for Fault (Personal Act)*. Retrieved from [Jurixio](https://www.jurixio.com).
- Katoozian, Nasser (2015). *Civil Law: Specific Contracts* (Vol. 4, 7th ed.). Tehran: Sahami Publishing. (In Persian)
- Katoozian, Amir Nasser (2019). *Civil Liability*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Le Tourneau, Philippe; & Cadiet, Loïc (1998). *Law of Liability* (1st ed.). Dalloz.
- Maddoli, Claire Anne Restoux (1998). *Accountant's Liability* (1st ed.). Litec.
- Mo'in, Mohammad (2010). *Mo'in Dictionary*. Tehran: Zarrin Publishing (3rd ed.). (In Persian)
- Pakbaz, Siamak (2022). *Commentary on the French Civil Code*. Tehran: Mizan Publishing (1st ed.). (In Persian)
- Pouget, Jonathan; & Raher, Rémi (2021). *Juris' Civil Liability – 25 Sheets to Understand and Review Liability Law*. Paris: Enrick B. Éditions.

- Qasemzadeh, Seyyed Morteza (2009). *Obligations and Non-Contractual Civil Liability* (7th ed.). Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Qasemzadeh, Seyyed Morteza (2006). *Foundations of Civil Liability* (4th ed.). Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Radé, Christophe (2007). "Right to Compensation: Liability for Acts of Others – Scope: Employers' Liability." *JurisClasseur Responsabilité Civile et Assurances*.
- Safaei, Seyyed Hassan; & Rahimi, Habibollah (2020). *Comparative Civil Liability*. Tehran: Shahr-e Danesh Publishing (1st ed.). (In Persian)
- Shahid Thani, Zayn al-Din ibn Ali (1992). *Masalik al-Afham ila Tanqih Sharayi' al-Islam* (Vol. 5). Qom: Islamic Knowledge Foundation. (In Persian)
- Viney, Geneviève; & Jourdain, Patrice (2010). *Treatise on Civil Law: Conditions of Civil Liability* (2nd ed.). LGDJ.
- Yazdaniyan, Alireza (2013). "A Comparative Study of the Collectivization of Civil Liability in French and Iranian Law and Its Practical Effects on Compensation." *Law Quarterly*, Vol. 43, No. 3. (In Persian)
- Yazdaniyan, Alireza (2018). "The Scope of Obligations and Civil Liability of Principals and Agents Arising from Personal Acts and Acts of Others in Jurisprudence and French Law." *Comparative Studies in Islamic and Western Law*, Vol. 5, No. 2. (In Persian)
- Software: *Jame' Fiqh Ahl al-Bayt (AS) – Version 2